

## Owen Jones: CHAVS The Demonization of Working Class (CHAVS. Démonizácia robotníckej triedy.)

New York, London: Verso 2011, 298 pp. ISBN-13: 978-1-84467-696-5

*Owen Jones* je mladý odborársky lobista v britskom parlamente. Nemal ešte ani 30 rokov, keď napísal CHAVS. Je to jeho prvá kniha (vyšla v júni r. 2011). Dostal som sa k nej viac-menej náhodou. Ako som sledoval knižné publikácie vydané v poslednom čase vydavateľstvom VERSO<sup>1</sup>, narazil som na knihu s veľmi príťažlivým názvom.

CHAVS je kniha autora s kritickým myslením a veľmi dobrými pozorovacími schopnosťami. CHAVS nie je analýzou súčasných podmienok života pracujúcej triedy vo Veľkej Británii, dá sa skôr povedať, že je to ľavicová reflexia britskej spoločnosti, ktorá ukazuje inú interpretáciu príčin, symptómov a dôsledkov politik uplatňovaných vládami vo Veľkej Británii od nástupu Margaret Thatcherovej do kresla predsedníčky vlády na rozdiel od tých, s ktorými sa máme možnosť bežne stretávať. Jadrom knihy je teda stratifikačná reflexia britskej spoločnosti, ktorá sa vyhýba diskurzu súčasnej politiky.

Skôr, ako prejdem k vlastnej recenzii knihy, myslím si, že je potrebné napísať, kto sú to vlastne CHAVS. CHAVS je pojem používaný v britskej angličtine len krátko. Jones hovorí, že pojem sa prvýkrát objavil v *Collins English Dictionary* v roku 2005. Znamená „mladého človeka z pracujúcej triedy, ktorý sa oblieka do ležérneho športového oblečenia“. (*Collins English Dictionary*) Pri hľadaní vysvetlenia na internetových stránkach ako pojem CHAVS vysvetliť, nie je možné sa vyhnúť obrovskému množstvu stereotypizácie a zjednodušujúcich pohľadov. Urobiť teda sumár toho, čo je možné nájsť na internetových stránkach, znamená definovať CHAVS asi takto: obliekajú sa do značiek NIKE, ADIDAS, REEBOK, PUMA a ďalších, nosia hrubšie reťaze z drahých kovov a pochádzajú z nižších zárobkových skupín obyvateľstva. Obraz CHAVS je možné zachytiť aj v súčasných britských seriáloch, ktoré možno niektorí poznajú, napríklad *Little Britain*, kde vystupuje postava Vicky Pollard – slobodná matka žijúca v malom byte, ktorá sa neveľmi stará o svoje dieťa, nosí ružovú bundu značky KAPPA, používa nezrozumiteľnú angličtinu aj pre samotných Britov. Viac, ako sa dá napísať, je možné vidieť, a to jednak pri vyhľadávaní vyhľadávačom či na stránke YOUTUBE. Jednou z intencií Owena Jonesa je práve vyvrátiť tento stereotypizovaný pohľad na pracujúcich občanov Británie s nižším príjmom (je potrebné zdôrazniť *občanov*, pretože Jonesovi nejde o kultúru pracovných migrantov).

Autor knihy postupne v ôsmich kapitolách rozoberá, akým spôsobom sa stala pracujúca trieda nechcená, zosmiešňovaná a definovaná ako hlúpa, lenivá, demoralizovaná a v konečnom dôsledku nežiaduca v britskej spoločnosti. Autor vidí viaceré príčiny démonizácie pracujúcej triedy, o ktorých poviem viac pri každej kapitole, avšak za hlavných aktérov démonizácie považuje jednak politikov od čias premiérky M. That-

---

<sup>1</sup> Vydavateľstvo VERSO sa zameriava na vydávanie hlavne „ľavicovej“ a kritickej literatúry. Asi najznámejšia edícia tohto vydavateľstva sú „radikálni myslitelia“, kde sú vydávaní autori ako Louis Georg Lukács, Paul Virilio, Jean Baudrillard, Louis Althusser, Jean-Paul Sartre, Giorgio Agamben, Theodor Adorno, Jacques Derrida či dnes stále viac známy Slavoj Žižek.

cherovej, a to vrátane predstaviteľov labouristov. Ďalej sú to médiá, ktoré nielen selektívne vyberajú informácie, ale mnohokrát, a to ukazuje na viacerých prípadoch, informujú nepravdivo. A nakoniec sú to aj samotné stredné triedy, ktoré nerozumejú problémom svojich susedov. Títo traja aktéri demonizovania nižších vrstiev spoločnosti nemajú vyhradené osobitné kapitoly, Jones o konkrétnych „praktikách“ demonizácie hovorí v každej kapitole viac-menej situačne.

V poslednom období, ktoré vymedzuje Jones ako kľúčové pre vnútorný rozpad pracujúcej triedy a tak isto aj rozpad kompaktnosti jej identity v očiach spoločnosti, sa odohralo niekoľko dôležitých zmien. Slovo „trieda“ sa stalo zakázaným na každom poli, kde sa môže stretnúť s politikou. Jediné nerovnosti, o ktorých politici na verejnosti diskutujú, sú tie rasové. Zároveň témy politikov sa stále orientujú len na zväčšovanie strednej triedy. Pri predaji produktov sa firmy neštítia používať slogany, v ktorých sľubujú, že CHAVS si to kúpiť nemôžu. Ľudia pracujúci v médiách nemajú kontakt s nižšími triedami a nerozumejú im, pretože sú so svojimi príjmami predstaviteľmi strednej triedy. A tak sa „demonizácia ľudí na dne spoločnosti stala vhodnou metódou pre ospravedlňovanie nerovností v spoločnosti“. (s. 10)

Prvá kapitola *Zvláštny prípad Shannon Matthews* porovnáva osudy dvoch únosov malých dievčat. V máji v roku 2007 bola unesená Madeleine McCann a vo februári 2008 zase Shannon Matthews. Madeleine bolo dievčatko zo strednej triedy, za jej navrátenie k rodičom bola ponúknutá suma 2,6 milióna libier a okolo jej zmiznutia sa rozpútala mediálna hystéria. Za nájdenie Shannon bola ponúknutá suma najskôr 25,5 tisíce libier, neskôr bola navýšená na 50 tisíc libier. Od zmiznutia Shannon sa mnoho reportérov vyjadrovalo, že za jej zmiznutie môže viac-menej okolie, v ktorom vyrastala – chudobné pomery a slabá rodinná starostlivosť. Na druhej strane bola rodina Madeleine zobrazovaná ako ideál rodiny strednej triedy. Prípady Shannon vyvrcholil tým, že za únos a ďalšie tresty bola odsúdená Shannonina matka Karen a otec jej priateľa. Ako skončili oba prípady, nie je pre Jonesa dôležité. Čo je ale dôležité na týchto dvoch prípadoch, je ich zobrazovanie v médiách. Karen Matthews nereprezentovala Karen Matthews (ako to povedala jedna členka britskej dolnej komory parlamentu), ale pre médiá začala byť príkladom inak bežného charakteru človeka z nižšej triedy. Médiami sa prevalila vlna, v ktorej sa ozývali hlasy tvrdiace, že nižšie triedy sa nestarajú o svoje deti, žijú v špine, neustále požívajú alkohol a fajčia. Miesto sa našlo aj pre tých, ktorí hovorili o sterilizácii žien, destabilizovaní spoločnosti nižšou triedou či o tom, že „masová produkcia detí nie je od Boha dané právo“. Owen Jones na konkrétnych vyjadreniach tak politikov, ako aj novinárov ukazuje, akým spôsobom sa v médiách zobrazuje nižšia trieda, a to môže byť známe aj slovenskému čitateľovi. Zobrazovanie negatívnych udalostí a životných situácií, vyjadrovanie sa o jednotlivcoch ako typických súčasťach celku, degradovanie ľudí na živly či neprispôsobivých (spolu)občanov a vyhľadávanie prípadov, ktoré môžu byť potvrdením v spoločnosti rozšíreného a rozširovaného stereotypu.

Druhá kapitola nesie názov *Triedni bojovníci*. Jones sa v tejto kapitole snaží ukázať, akými spôsobmi vystupujú proti sebe záujmy pracujúcej – nižšej triedy a zároveň len niektorých predstaviteľov labouristickej strany a na druhej strane konzervatívnej strany a majiteľov firiem, manažérov a ďalších, ktorým záleží na zachovaní si vplyvu v Británii. Owen Jones sa snaží v tejto kapitole postaviť voči sebe myšlienky komunita-

rizmu a individualizmu. Ukazuje, že ekonomické a sociálne politiky Thatcherovej vlády mali oveľa širší kontext dopadov myšlienok individualizmu, ako bežne mnohí vidia. Snahy, ktoré smerovali k zrušeniu odborov v Británii a zvýšeniu prospechu vyšších tried, boli prepojené. Na jednej strane sa snažila vláda znížiť infláciu, na strane druhej budovala nezamestnanosť (Jones tvrdí, že zvýšiť nezamestnanosť bolo cieľom). Rovnako sa v tomto čase začal sťahovať priemysel z Británie do krajín s lacnejšou pracovnou silou, pričom Jones si myslí, že „priemysel odišiel z Británie kvôli vládnym politikám, nie kvôli pochodu histórie dopredu“. Čo však bolo najdevastujúcejšie, bolo zatváranie baní, v ktorých pracovala väčšina pracujúcej triedy. Tieto politiky, ako bolo povedané, zvýšili nezamestnanosť, čím sa rozbili vzťahy a (aká taká) súdržnosť pracujúcich. Navyše nedostatok práce a nutnosť prežitia rodín vytvorili medzi pracujúcimi konkurenciu, ktorá zase umožnila majiteľom podnikov tlačiť cenu práce nadol. Je známe, že množstvo komunit, najmä baníckych, bolo súdržných, remeslo sa dedilo medzigeneračne a identita bola vytvorená práve okolo „bane“. Otázkou pre Owena Jonesa je, prečo sa v ekonomickej kríze, ktorá vypukla naplno v roku 2008, našli miliardy dolárov na záchranu bánk, ale oveľa menšie sumy peňazí sa nepodarilo nájsť v čase deindustrializácie a zatvárania baní v Británii.

Jones ukazuje aj na to, ako sa vyvinuli myšlienky výsmechu nižších tried. Výsmech začal podľa neho propagovaním myšlienok konzervatívnej strany, podľa ktorých bohatí ľudia sú bohatí, pretože tvrdo pracujú a sú obdarení talentom. Toto tvrdenie nieslo so sebou aj ďalšiu myšlienku, ktorá hovorila, že pokiaľ človek tvrdo nepracuje a nemá talent, bude strádať. A do tretice, do diskurzu životného úspechu bola vnesená jediná premenná – vlastníctvo majetku, ktorá sa stala po čase výhradnou premennou. V období vlády Margaret Thatcherovej bola zavedená do daňovej sústavy daň z pridanej hodnoty, ktorá bola „predávaná“ s myšlienkou, že tí, čo viac spotrebujú, viac zaplatia. V realite sa táto myšlienka presadzuje práve opačne, tvrdí Jones: Čím chudobnejší človek je, tým viac (pomerozo) odvedie práve na daň z pridanej hodnoty. Pracujúce triedy začali byť tak isto atakované ako kriminálnici, drogoví závislí a futbaloví chuligáni. Jones dokladá na štatistických údajoch, ako sa zväčšovala kriminalita a stúpal počet drogových závislých práve počas vládnutia Margaret Thatcherovej, a priamo v dôsledku jej sociálnych a ekonomických politik. Pokiaľ ide o futbal, Jones tvrdí, že tento šport bol súčasťou identity pracujúcej triedy, následne Jones opisuje, ako bol vytvorený mediálny obraz o pracujúcej triede ako futbalových chuligánov a zároveň bol z neho vytvorený multimiliardový biznis.

*Politici vz. Chavs* je názov tretej kapitoly, v ktorej autor knihy ukazuje multidimenzionalitu atakov na pracujúcu triedu a sociálne konštruovanie jej miesta v spoločnosti zo strany politikov. V prvom rade to je presvedčenie konzervatívnej strany a jej súčasného predsedu Davida Camerona, že životné šance sú určované faktormi individuálneho správania sa (a rozhodovania) a nie socioekonomickým pôvodom jednotlivca. A teda ako Owen Jones hovorí o teórii Duncana Smitha: „Chudoba nie je o nedostatku peňazí: chudoba nastáva kvôli nedostatku disciplíny, rozpadu rodiny a zneužívania návykových látok.“ (s. 77) Politici tak isto podľa Jonesa často hovoria o predčasných tehotenstvách v nižších triedach, pričom sa dostávajú až k číslam, ktoré preyšujú polovicu všetkých maloletých dievčat v určitých oblastiach

Británie. Autor tvrdí, že dokonca v tých najchudobnejších štvrtiach je len 5,4 % maloletých dievčat tehotných. (s. 79)

Veľkým (a je čitateľné, že aj osobným) problémom pre Owena Jonesa je, že ani labouristi sa zvlášť o problémy najnižšej triedy nezaujímajú. Navyše britská ľavica priniesla na politickú scénu diskurz *ašpirujúcich* a *neašpirujúcich*, teda tých, ktorí sa snažia dostať z chudoby, a tých, ktorí túto snahu nevyvíjajú. Čo vytýka autor labouristom, je práve toto pristúpenie na diskurz vedený konzervatívnou stranou, pretože od toho momentu bolo možné označiť kohokoľvek v nižšej triede za lenivého, nesnažiacего sa nájsť si prácu a neporiadneho. (s. 95) Zaklínadlom v britskej politike sa tak stalo slovo „sociálna mobilita“. Prečo bolo prevzaté do diskurzu politiky, vysvetlil J. Goldthorpe: „...politické strany radšej hovoria o sociálnej mobilita a rovnosti príležitostí ako o rovnosti podmienok“. Ľavica priniesla do politiky ešte jeden pojem. „Underclass“ podľa Jonesa vyvolávalo negatívne dojmy, a tak prebrala ľavica pojem „sociálne vylúčenie“. Tento pojem však skôr ako ku stavu odkazuje ku „správaní sa“ jednotlivca, čo je podľa neho dedičstvom thatcherizmu a pravicovej politiky.

V poradi štvrtá kapitola nesie názov *Trieda na sklade*. Owen Jones nevidí pracujúcich naivne a idealizovane. „Nikdy nebola taká doba, v ktorej by bola pracujúca trieda patrične rešpektovaná. Od viktoriánskej éry až po obdobie druhej svetovej vojny boli príslušníci pracujúcej triedy len sporadicky spomínaní v knihách. Keď sa aj objavili, boli to karikatúry.“ (s. 109) Autor tvrdí, že vo verejnom diskurze sa pohľad na pracujúcich dramaticky zmenil po druhej svetovej vojne. Začiatkom druhej polovice 20. storočia začali vysielat' televízne seriály a programy, ktoré boli oveľa bližšie realite života pracujúcich ako dovtedy. Obraz pracujúcich sa v televízii opäť vrátil k ich karikovaniu v 90. rokoch. Približne od začiatku nového tisícročia sa objavuje postava detí pracujúcej triedy – CHAVS, ktorým je pripisovaná divokosť, živočíšnosť a kmeňovosť. Obraz CHAVS sa stáva predlohou pre televíziu, ale stáva sa z neho aj kultúrny artefakt, ktorý začína byť používaný ako karnevalová maska. Jones spomína udalosť, pri ktorej sa princ William prezliekol na jedno študentské karnevalové stretnutie ako karikatúra CHAV. „Vitajte v Británii 21. storočia, kde sa členovia kráľovskej rodiny obliekajú ako pracujúca trieda pre zábavu.“ (s. 120)

Systematicky je prezentovaný obraz pracujúcich jednak cez rôzne postavy televíznych seriálov alebo príbehy „z reality“, ktoré ich stavia do nepriaznivého svetla. Zároveň sa vytvorili dve línie zobrazovania CHAVS. V prvej línii sú CHAVS predmetom zábavy a vysmievania sa, v druhej línii sa z nich stáva hrozba pre každodenný život „slušných ľudí“. Ako hovorí Jones: „Trieda sa stala životným štýlom a z chudoby sa stal tak trochu vtip – nie niečo, čo uväzňuje ľudí a rozbíja ich životné šance na kúsky.“ (s. 129) Owen Jones často pripomína, čo je obrazom hodnoty *dobrého života*. Mať veľký dom, auto a dom na pláži je v súčasnej britskej kultúre to najdôležitejšie. Pokiaľ jednotlivec tieto požiadavky kultúry nenaplní, je v kultúre chápaný ako nedôsledný a neaktívny. Ekonomické podmienky života pracujúcich nedokážu túto požiadavku kultúry naplniť. Ich život sa tak stáva stereotypizovaným príkladom nežiaduceho. Ekonomické problémy života pracujúcich sa pretavujú do kultúry. Tým, že ekonomická stránka života ľudí je považovaná len za obraz tej kultúrnej, otvárajú sa možnosti pre kritizovanie nižších vrstiev. Každý sa predsa môže presunúť do strednej

triedy, ako to hovorí teória sociálnej mobility transformovaná pre potreby labouristov a konzervatívcov.

Piata kapitola nesie názov *Všetci sme teraz stredná trieda*. Jones hovorí, že pojem „trieda“ sa stal pejoratívom. Super a hypermarkety sa stali najväčšími zamestnávateľmi. Spoločnosť sa preorientovala tak, že nižšie vrstvy tým, že sa im nedostalo lepšieho vzdelania a tým, že im bolo zabránené postúpiť do vyšších podlaží spoločnosti, zostali na jej spodku. Zároveň sa celý ekonomický systém krajiny zmenil tak, že sa prispôbil tým „úspešnejším“ a nižšie triedy vykonávajú servis. *Call centrá* sú dnes prototypom zamestnania nižších tried. Úžasne silný tlak na zamestnancov, veľmi málo autonómie, neustály dohľad, prísne sledovaný pracovný čas – panoptikum Jeremyho Benthamu dovedené do extrémnych pracovných rozmerov, v ktorom neexistuje reálna možnosť pre zamestnancov, aby vytvorili odborové združenie. Tlak na zamestnancov je vyvíjaný „aby sa zvyšovala úroveň stresu“. (s. 147) Predpokladá sa, že to bude mať účinky na zvyšovanie ich pracovnej aktivity. Tak isto sú vyvíjané snahy, aby sa nepodarilo presadzovať odborom svoje požiadavky. Deje sa tak priamo vplyvom na jednotlivé odborové zväzy vo firmách, ktoré, ako tvrdí Jones, majú stále slabšie možnosti negociácií práve kvôli právnym úpravám.

*Rigidná spoločnosť* a *Rozlomená Británia* sú názvami šiestej a siedmej kapitoly. Viac ako 70 % vysokopostavených bankových riaditeľov a viac ako polovica novinárov má za sebou exkluzívne univerzitné vzdelanie. Na druhej strane sa britská spoločnosť začína stretávať s rovnakým problémom ako slovenská. Viacerí dostávajú vysokoškolské vzdelanie, avšak na trhu práce nie je dostatok pracovných pozícií pre vysokoškolsky vzdelaných ľudí. Následne sú ľudia s vysokoškolským diplomom nútení nájsť si prácu v nízko platených zamestnaniach. Úspešní sú len tí s lepším socioekonomickým zázemím. „Politici a mediálni komentátori tvrdia, že práca je cestou z chudoby, avšak v „nízkozarábajúcej Británii“ pracovať neznamená garanciu pohodlného života. Väčšina ľudí, ktorí žijú v chudobe, prácu majú.“ (s. 203)

Ôsma a zároveň posledná kapitola nesie názov *Odpor*. Kapitola rieši vzdor voči nízkym príjmom a nepriaznivej ekonomickej situácii v krajine. Jones vychádza pri kritike situácie z tézy, že imigranti a nízkopríjmové skupiny nie sú príčinou vzniknutej situácie, ale jej symptómom. V Británii sa zároveň formuje silná pravica, ktorá získala v posledných dvoch rokoch mnoho voličov a prezentuje sa extrémnymi pravicovými názormi. Tieto strany volí mnoho príslušníkov nižších spoločenských vrstiev, ktorí sú takto identifikovaní politikmi ako rasistickí a xenofóbni. Príčiny, prečo tieto strany volia nižšie spoločenské vrstvy, sú dve – odcudzenie veľkých strán (labouristov a konzervatívcov) nižším vrstvám a populistické a ľúbivé názory nových pravicových politikov.

Kto by hľadal v knihe Owena Jonesa analýzu sociálnych politík v súčasnej Británii, nenájde ju. Knihu, ako som už napísal na začiatku, je potrebné považovať skôr za ľavicovú kritiku príčin postavenia nižších vrstiev britskej spoločnosti a úspechu tých vyšších, avšak zaujímavú práve pre podobnosti politických praktík v našej krajine s Veľkou Britániou. Živú a bojovnú knihu je možné prečítať veľmi rýchlo aj vďaka viac popularizačnému ako vedeckému štýlu písania.

Lukáš Bomba